

Jedanaesto je poglavlje „Trenutačno stanje i njihovi domači običaji“ (55–59). Tim naslovom autor je sugerirao da su prethodna poglavlja nastala očito u razgovoru sa sumještanima te zapisivanjem njihovih sjećanja. Piše da Slaveni žive u unutrašnjosti Istre, bave se poljoprivredom i stočarstvom te već od najranijega djetinjstva imaju obveze čuvanja stoke ili predenja. Opisuje njihovu žensku i mušku tradicijsku odjeću. Dvanaesto poglavlje (60–63) govori o značajkama i vrlinama istarskih Slavena, među kojima Facchinetti prvenstveno ističe gostoljubivost koja se očituje i prema strancima i prema domaćima, kojima uvijek nude gostoprimstvo svojega doma. Trinaesto je poglavlje „Razgovor između župnika i župana“ (64–68), a četrnaesto (69–73) govori o predrasudama i praznovjerju pa spominje da je 1632. obješena i spaljena „kao čarobnica stanovita Maria Radoslovich.“ Knjižica završava petnaestim poglavljem, odnosno „Zaključkom“ (74–77) u kojem autor naglašava da nije želio napisati znanstvenu, političku povijest Slavena u Istri, već je samo zapisao što je vidio i čuo živeći među Slavenima.

Tanja Kocković Zaborski

Javier P. Grossutti, *Via dall'Istria. L'emigrazione istriana dalla seconda metà dell'Ottocento ai primi anni Quaranta del Novecento*, Trieste:

Università Popolare di Trieste / Unione Italiana – Fiume, 2013, 271 pp.

Predstave o izseljevanju iz Istre se navezujejo v prvi vrsti na t.i. eksodus italijanskega (in ne samo italijanskega) prebivalstva po drugi svetovni vojni. Taka asociacija je sad političnega pomena in političnega odmeva tistega zgodovinskega dogajanja, ki je našlo vidno mesto v italijanski in mednarodni historiografiji, in še najbolj v italijanski nacionalistično obarvani publicistiki. Druga selitvena gibanja, ki jim je bil priča istrski polotok, so tako, pa tudi zaradi skromnega zanimanja v raziskovalnih krogih za zgodovino migracij, ostala v senci in bila deležna le malega števila obravnjav. Tem se je sedaj pridružila prva monografska študija o izseljevanju iz Istre od srede 19. do štiridesetih let 20. stoletja, s katero je Javier Grossutti želel prispevati k zapolnitvi nepoznavanja in celovitejšemu razumevanju dolgoročne pojave, ki je občutno zaznamoval istrsko zgodovino. Avtor, ki izhaja iz furlansko-argentinskih vrst in je raziskovalec na univerzi v Vidmu,

je delo opravil z natančnostjo in smislom za celoto, ki odlikuje njegove že številne študije o furlanskem izseljevanju. Istre se je kot geografsko, družbeno in etnično ter kulturno raznolike regije lotil kot posebnega raziskovalnega izziva in si zgodovino njenih selitvenih pojavov prizadeval razbirati v njihovih globalnih in partikularnih razsežnostih ter brez nacionalnih ali drugih vnaprejšnjih opredeljevanj. Svoja dognanja je oprl na zavidljiv nabor dokumentarnega gradiva, potrpežljivo izluščenega iz upravnopolitičnih, gospodarskih in policijskih arhivskih fondov, kar je v dobi rokohitrške hiperproduktivne historiografije že samo na sebi vredno pohvale. V razpravo je pritegnil razpoložljive statistike in vso pomembnejšo znanstveno ter strokovno literaturo italijanskih, hrvaških, slovenskih in drugih avtorjev. S tem je ustvaril podlago za umestitev Istre v kontekst velikih migracijskih premikov v dobi zrele modernizacije in panoramski pregled ter vrednotenje specifičnih vidikov gibanj, pri katerih so bili soudeleženi Istrani.

Za istrska selitvena gibanja je značilna poudarjena raznolikost oblik in usmeritev, ki izvira iz geografske umeščenosti in naravne ter socialnogospodarske fiziognomije polotoka. Ta raznolikost je povezana s pomorsko tradicijo in vpetostjo v razvoj pomorskega prometa, z razvojem nekaterih notranjih gospodarskih težišč, v prvi vrsti Pulja in Raše, ki so delovali kot pospeševalci urbanizacije in spreminjanja tradicionalne družbe. Povezana pa je tudi s sosednjima gospodarskima in urbanima poloma Reko in Trstom, ki sta po eni strani vsrkavala istrske migracijske tokove, hkrati pa kot odjemalca agrarnih produktov prispevala k omejevanju izseljenskih teženj dotičnih istrskih območij. Migracijska razmerja s temi destinacijami so se v teku obravnavanega obdobja spreminjala glede na številne regionalne in širše socialno-ekonomske ter politične dejavnike in razmere. Vzporedno in pogostokrat v prepletanju s temi pa so iz Istre, ki je bila pretežno agrarna in v modernizacijskem razvoju dokaj zaostala, ves čas držala selitvena gibanja proti drugim ciljem. Od petdesetih let 19. stoletja dalje so bili med destinacijami izseljevanja zlasti Egipt, Turčija, Severna in Južna Amerika, med kontinentalnimi pa razne avstrijske in ogrske dežele. Sredozemski tokovi so bili povezani s tradicionalnimi prometnimi povezavami med severnim Jadranom in vzhodnim Sredozemljem, z gradnjo Sueškega prekopa, z večanjem evropske prisotnosti, podjetniških elit in gospodarskih interesov v velikih egiptovskih in turških mestih. Tudi istrska prisotnost v Severni in Južni Ameriki je sprva nastajala v povezavi z ladjarskim prometom, saj so

se tam ustavljali pomorščaki, ki jih je na primer v Kalifornijo pritegnila zlata mrzlica, našli pa so tudi dobre priložnosti za opravljanje svojega ali drugih poklicev. Od osemdesetih let dalje so se kot drugod po Evropi vrstile pobude argentinskih in brazilskih oblasti, ladjarskih družb in raznih agencij za privabljanje izseljencev na območja nove kolonizacije južnoameriških držav. Ta agitacija, za katero so se skrivali veliki interesi in je bila čestokrat zavajujoča, ni naletela v Istri na plodna tla, ne nazadnje, ker so avstrijske oblasti svarile pred težavami in negotovostjo, ki so koloniste čakale zlasti v Braziliji. Konec osemdesetih let so zato tudi preprečile uresničevanje podjetniške pobude tržaških bančnikov Morpurgo, ki so zbirali koloniste na Primorskem in na Kranjskem v sodelovanju z veleposestniškimi podjetji v Braziliji. Istrski izseljenci so se sicer do prve svetovne vojne v raznih fazah podajali tudi v Brazilijo in Argentino, kjer so ustanovili tudi svoja društva. V vse večjem številu pa so odhajali v ZDA, ko so od devetdesetih let 19. stoletja dalje mornarjem sledili ladjarski delavci (na primer iz Plomina, ki so množično pristali v zveznih državah New York in New Jersey), kamnarji in drugi poklici, rudarski in seveda navadni delavci, ki so iskali zaposlitev v rudniških in industrijskih območjih. Ti so prihajali iz istrskih rudarskih in kmečkih območij, kot na primer iz Motovuna in celega poreškega kapetanata, kjer je v letih 1906-13 zaprosilo za potni list za Ameriko več kot 400 oseb, oziroma iz Kvarnerskih otokov, ki so beležili najvišje stopnje izseljevanja v Ameriko. Od leta 1903 so čez lužo (in tudi nazaj) potovali čez Trst, kljub temu pa je glavšina toka držala čez francoski Le Havre, kar je bilo povezano z dolžino poti in ugodnejšimi cenami prevoza.

Kljub naraščanju izseljevanja v tujino, so se do prve svetovne vojne istrske selitve dogajale večinoma v mejah avstroogrške monarhije. Reka in predvsem Trst sta bila ves čas destinaciji za moške in še bolj za ženske, ki so se zaposlovale kot služkinje. Na začetku 20. stoletja so Istrani postali v Trstu najbolj številčna priseljenska skupnost, izvirali pa so večinoma iz severnega dela polotoka, iz kapetanatov Volosko in Poreč. Slavonija, Bosna in razne avstrijske dežele so pritegnile agrarne, poklicne in splošne delavce, na primer na delovišča velikih javnih infrastruktur. Zelo živahne so bile tudi sezonske migracije in pa mobilnost znotraj Istre ter do najbližjih gospodarskih centrov. Med temi je omeniti predvsem mobilnost žensk, ki so na primer v Trstu prodajale zelenjavo, sadje, jajca, kruh in bile nosilke kombiniranih gospodarskih strategij, ki so slonele na prostorskem premikanju.

Vsa ta gibanja so v knjigi prikazana z razpoložljivimi statističnimi viri in z drobno upravnopolitično dokumentacijo. Prav ta se je izkazala za zelo dragoceno pri razbiranju vzrokov, motivacij in dejavnikov, ki so vplivali na izseljenske izbire in usmeritve, kot tudi pravnih, političnih in organizacijskih vidikov. Posebno hvaležne so prošnje, ki so jih izseljenci vlagali za pridobitev potnih listin. V njih so navadno opisane socialne in gospodarske razmere posameznikov in njihovih družin, razlogi za izselitev in pogosto tudi drugi vidiki, ki ilustrirajo kompleksnost situacij, individualnih in skupinskih (družinskih) izbir, odnosa oblasti do pojava in podobno. V teh spisih prihajajo na primer eksplicitno na dan razlogi, zaradi katerih so oblasti ohranjale vseskozi zelo oprezen odnos do izseljevanja v tujino. Čeprav je ustavni zakon iz leta 1867 zagotavljal državljanom polno svobodo izseljevanja, ki jo je omejevala samo vojaška obveznost, so krajevne oblasti to svobodo dejansko občutneje omejevale z restriktivnim izdajanjem potnih dovolil. S tem so preprečevale stroške, ki bi bremenile občinske blagajne v primeru prisilne repatriacije izseljencev ali drugih socialnih in zdravstvenih potreb na tujem. Potne liste so tako izdajali samo tistim prosilcem, za katere so občinske oblasti smatrале, da se bodo v tujini obnesli. Takemu odnosu so izseljenci oponirali razne protistrategije: odhajali so ilegalno, izsiljevali so oblasti s prošnjami za socialne podpore, zastavljali so imetje, da bi si zagotovili sredstva za plačilo morebitnega povratka, puščali so pisne izjave, s katerimi so se odpovedovali socialnim obveznostim občine do njih ipd.

Drugo vprašanje, ki prihaja na površje v dokumentaciji o potnih listih in skrbstvenih zadevah, se tiče različnosti izseljenskih tokov in trgov dela, na katere so se izseljenci navezovali. Nazorno je izseljevanje v Egipt, ki se je strukturno razlikovalo od goriškega. Tega so kot je znano tvorile pretežno ženske, istrski pa je bil spolno bolj uravnotešen in je obsegal razne poklicne delavce, obrtnike, med ženskami pa poleg služkinj tudi lepo število babic. Med izseljenci, s katerimi so pogostokrat odhajale tudi družine, so bili nadalje javni uslužbenci, točneje policaji, ki so jih po letu 1882 najele angleške oblasti. Med prosilci za odhod v Egipt ni manjkalo niti kmetov, ki pa so jih oblasti skušale na vse načine zadržati, ne samo zaradi slabih perspektiv, ampak še prej iz skrbi, da ne bi istrska agrarna ekonomija trpela zaradi pomanjkanja delovne sile. Lep primer specializirane poklicne migracije je izseljevanje istrskih steklarskih delavcev v Turčijo, kamor so jih pritegnili tržaški in puljski judovski podjetniki, ki so v Carigradu odprli svoje

steklarne. Dokumentacija dopušča nadalje rekonstrukcijo premikanj posameznikov in opozarja na razne tipologije in strategije izseljevanja. Poleg verižnih migracij, na pogostno selitev po etapah, ki so Istrane vodile na primer najprej v Trst ali kak drug prvi cilj, nato po daljšem ali krajšem postanku v Egipt, v Ameriko, v Grčijo, Bosno ali proti drugim destinacijam. Mnogo je primerov, pri katerih se izkazuje stabilizacija in priklic družinskih članov, zaradi česar se v severnoameriških istrskih naselbinah v določenem momentu spremeni spolna struktura skupnosti.

Prvi del knjige „L'emigrazione istriana fino alla grande guerra“ (13-110) se zaključuje s prvo svetovno vojno, ki je pomenila prelomnico tudi v istrski izseljenski zgodovini, čeprav so se mnogi trendi iz prejšnjega obdobja nadaljevali. Umeščali pa so se v nov, italijanski državni in upravopolitični okvir ter v spremenjen mednarodni gospodarski in politični kontekst. V le-tem so bila migracijska gibanja deležna striktnjšega nadzora in uravnavanja s strani držav, medtem ko so bila do prve vojne prepuščena tržnim zakonitostim in svobodnemu premikanju. Tudi v tem delu je avtor pritegnil v razpravo zgledni obseg najrazličnejše dokumentacije, s katero sestavi panoramsko sliko migracijskega dogajanja in hkrati ponudi številne primere, s katerimi se lahko bralec vživi v čas, razmere in osebne izkušnje izseljencev. Opozarja pa tudi na potrebo po kompleksnem branju migracijskih gibanj v Istri in ostali Julijski krajini, ki jih z nacionalnega vidika ni mogoče gledati samo v luči raznarodovalne politike in fašizacije. Pri vzrokih, usmeritvah in v dinamikah selitvenih tokov se kažejo vplivi mnogih drugih dejavnikov in v samih politikah, ki jih je Italija vodila na t.i. osvobojenih ozemljih (*terre redente*), je bilo vprašanje izseljevanja deležno artikuliranih in spremenljivih pristopov.

Drugi del knjige se nanaša na obdobje med dvema vojnama, „L'emigrazione istriana tra le due guerre mondiali“ (111-258). Istra je iz vojne izšla kot osiromašena dežela s še bolj poudarjenimi gospodarskimi in socialnimi problemi iz prejšnjega časa. Njena pretežno agrarna ekonomija se je morala soočiti s konkurenco drugih italijanskih dežel, neagrarno produkcijo pa je zastopala obrt in nekaj industrije, ki je z zaprtjem puljskega arzenala močno skrčila svojo zaposlovalno moč. Po koncu vojne so zato italijanske oblasti kot drugod v državi tudi tu takoj začele spodbujati izseljevanje in oblikovati predloge za usmerjanje izseljencev. Mnogi Istrani so se tako leta 1920 prijaviли za delo v Romuniji, kjer je bila Italija soudeležena pri gradnji

cest, železnic in v rudarstvu. Precej se jih je odzvalo načrtu za Brazilijo, čeprav je država prek Inšpektorata za izseljevanje v Trstu pobudi odvzela podporo, ker so se kolonistom na plantažah godile krivice. V obmorskem pasu se je obnovila praksa pomorščakov, ki so v ZDA zapuščali ladje in se spreminjali v izseljence, kot tudi stiki med Ameriko in Istro, prek katerih so predvojni izseljenci omogočili prihod sorodnikov in znancev. To do leta 1924, ko so ZDA s kvotami močno omejile priseljevanje iz Italije. Največji del izseljevanja pa je bil v prvih povojnih letih usmerjen v evropske države in glavnina v Jugoslavijo, kar je bilo povezano z razpadom Avstro-Ogrske in priključitvijo Julijske krajine k Italiji. To izseljevanje ni bilo samo delavsko in kmečko, umaknili so se tudi pripadniki srednjega sloja, ki so bili ob spremembi upravnega aparata ob službo, taki, ki so se soočali z nenaklonjenostjo ali celo sovražnostjo novih oblasti oziroma, ki v novih razmerah niso videli življenjskih perspektiv. Temu izseljevanju je botrovala mešanica gospodarskih, socialnih in političnih vzrokov, nadaljevalo pa se je vsa dvajseta in deloma tudi trideseta leta.

Leta 1923 se je razživerlo tudi izseljevanje v Argentino, kjer ni bilo večjih istrskih kolonij iz predvojnega časa. V tem primeru so odhajali mnogi poklicni profili, ladjarski delavci, zidarji, sodarji idr. Pravi val izseljevanja v Argentino pa je nastopil v letih 1928–30, ko je tja odpotovalo kakih 4.500 Istranov, v prvi fazi predvsem moških, v drugi pa tudi žensk in otrok. Izseljenci v Argentino iz prve polovice dvajsetih let so izvirali predvsem iz puljskega območja, kjer je upešala industrija, drugi, od leta 1925 dalje pa je izhajal vse več iz pazinskega območja in iz kmečkih vrst. V dvajsetih letih so izseljenske poti vodile tudi proti drugim ciljem. Leta 1923 so bili že precej številni odhodi z labinskega območja v Francijo, ki so se okrepili naslednje leto z zaprtjem rudnika v Raši. Odhajanje delavstva se je hkrati razširilo še na Belgijo in Nizozemsko, nekateri so si kot cilj izbrali Kanado, kjer pa je bila priseljenska politika zelo selektivna, saj so sprejemali samo pismene osebe, ki so posedovale določena denarna sredstva in železniško vozovnico do cilja, kjer so se imele zaposliti.

Obseg, dinamike in usmeritve izseljenskih tokov kot tudi oblike izseljevanja so se spreminjali glede na socialne razmere v posameznih delih Istre, možnosti zaposlovanja v tujini in pod vplivom izseljenske, gospodarske ter splošne politike italijanskih oblasti ter v državah priseljevanja. Čeprav so italijanske oblasti do leta 1927 dopuščale in v določenih fazah

celo spodbujale odhajanje prebivalstva na tuje, so ga vendarle nadzorovale in skušale uravnavati. Spet se je to dogajalo skozi prakso izdajanja potnih listov in presoje od primera do primera. Do kmečkih družin, ki so želele v Jugoslavijo, je bil na primer odnos restriktiven zaradi suma, da je za tem stala jugoslovanska propaganda. Ravno tako do dijakov in študentov, ker so se v jugoslovanskih šolah „utrjevali v jugoslovanstvu“. Zato je bilo razširjeno ilegalno prehajanje meje, kateremu je prispeval tudi zelo dolg birokratski postopek za pridobivanje potnih listin, ki je predvideval predložitev kar štirinajstih različnih dokazil. Prositelj je moral poleg tega predložiti zagotovila, da bo družina tudi brez njega sposobna samopreživljanja. Ilegalne odhode so zatirali, tako da so družinam kršiteljev naprtili globe, izseljencem pa odvzeli pravico povratka, da ne bi v Julijski krajini širili rodoljubnih idej. Policija je imela nalogo preprečevati tudi izseljevanje v prekomorske dežele prek tujih pristanišč, ker je to šlo v škodo domačim lukam in ladjarstvu. Izjeme so bile skupine, ki jih je odpravljala posebna za to zadolžena služba. Tujim ladjarskim kompanijam pa so odvzeli licence za poslovanje na italijanskem ozemlju in s tem zagotovili italijanskim monopolni položaj.

Zaradi restriktivnega izdajanja potnih listov za Jugoslavijo in zmanjšane receptivnosti Francije, Nizozemske in ZDA so se konec dvajsetih let tokovi preusmerili proti Argentini. Temu pa je botrovala tudi nova italijanska demografska politika, ki je stopila v veljavo konec leta 1927. Ta politika, ki je v skladu z avtarhičnimi načeli ciljala na povečanje prebivalstvene mase, je izseljevanje skoraj popolnoma zaustavila. Julijska krajina je bila pri tem izjema, ker je bilo po Mussolinijevem nalogu za pospeševanje deslavizacije treba olajšati odhajanje „drugorodcev“. Avtor poudarja, da pri tem ni šlo za pravo politiko izganjanja slovanskega prebivalstva, temveč za ukrepe, ki so Hrvatom in Slovencem preprosto odprli pot v tujino, ostalo pa je naredila vse hujša gospodarska situacija. Pri tem pa so pomagali še drugi dejavniki: ladjarske družbe, ki so s podporo Inšpektorata za izseljenstvo sprožile propagandno kampanjo, in argentinska vlada, ki je v dogovoru z italijansko ponujala zaposlovanje pri javnih delih. Zdi se, da je bila politika olajšav namenjena bolj Slovencem kot Hrvatom, kar sovпада tudi z dejstvom, da je Ente per la rinascita delle tre Venezie pri nameščanju italijanskih družin na razlaščena slovenska in hrvaška posestva bila bolj aktivna na Goriškem, kjer je bilo takih primerov 86, medtem ko v Istri nobenega. V prošnjah za

potne liste je moralo biti vsekakor razvidno dvoje: volja prosilca za izselitev in njegovo neitalijansko poreklo, saj Italijanom izselitev ni bila dovoljena. Ta predpis je povzročal upravnopolitičnim organom hecne zagate, ker je bilo dokazovanje „tujerodne“ pripadnosti v protislovju s poitalijančenimi priimki, ki so bili znak „vračanja v italijanstvo“.

Po letu 1930 je izseljevanje v Argentino upadlo, povečalo pa se je tisto v evropske države, ki so ga oblasti zaradi krize zopet dovolile. Odhajati so smeli samo brezposelni in to sami, začasno in brez pravice priklicati za seboj družine, kar pomeni, da ni predstavljalo demografske izgube. Tudi v tem primeru pa ni manjkalo dvoumnosti, saj so oblasti izdajale potne liste dokaj prizanesljivo in mnogi izseljenci v Francijo, Belgijo in Nizozemsko se niso držali predpisov glede družinskih članov, kar je po mnenju avtorja morda povezati s politiko deslavizacije. Z močnimi simbolnimi pobudami pa so si oblasti prizadevale vzdrževati vezi med izseljenci in domovino. Taka je bila kritje potnih stroškov za nosečnice, ki so prišle roditi v Italijo in s tem, da so „domovini zagotovile novorojenega člana, opravile plemenito fašistično dejanje“. Podobno so bili deležni javne pohvale v Franciji rojeni otroci, ki so ob 18. letu v znak patriotizma optirali za italijansko državljanstvo in si zaslužili vpis v častno knjigo.

V 30. letih se je nasploh zmanjšalo odhajanje v tujino in močno povečalo izseljevanje v druge italijanske dežele. Načrti za pospeševanje deslavizacije, ki so jih izdelali razni fašistični veljaki, so predvidevali tudi odpravljanje „Slavov“ v italijanske kolonije v Afriki, vendar so se v Cirenaiko in Vzhodno italijansko Afriko napotili le maloštevilni Istrani. Večina je odhajala v Trst, nekaj pa tudi drugam po državi. Pulj in Raša sta občasno spet privlačevala delavstvo iz ruralnih območij. Leta 1940 je nastopil izseljenski val v Nemčijo, ki je zajel navadne in poklicne delavce in je bil sad italijansko-nemških dogovorov.

Avtor posveča precej prostora opisovanju življenja izseljencev na tujem. V severni in južni Ameriki so mnogi Istrani živeli v kolonijah, čemur so pripomogli poklicni profili oziroma gospodarske dejavnosti. Kot rečeno jih je bilo v ZDA mnogo v pomorskih poklicih na vzhodni obali in v rudarskih naselbinah, v Argentini pa jih najdemo največ v Buenos Airesu, točneje v okrajih La Plata in Berisso. Mnogi so delali v klavnicah, a tudi na drugih področjih, manjkalo pa ni niti kmetov, predvsem vinogradnikov. Izseljenci so vseskozi gojili istrsko identiteto. To velja predvsem za italijansko in

hrvaško govoreče, ki so že pred vojno ustanovili istrska društva kot Istrian Seamen benevolent Society v New Yorku. Šlo je za podporna društva, ki so slonela na delavsko-poklicni solidarnosti in so skrbela v obliki zavarovalništva za socialne potrebe članov in njihovih družin. Taki sta bili tudi društvi Benevolent society Franina i Jurina – Hoboken in Sociedad istriana de ayuda mutua – Berisso, ki sta nastali po vojni. Čeprav so obstajala tudi hrvaška, italijanska in jugoslovanska društva, so se istrski Hrvati in Italijani večinoma družili v skupnih, istrskih organizacijah. Slovenci pa so se rajši vključevali v slovenske, ki so bile tudi politično bolj aktivne. Avtor to vzporeja z izvornim območjem slovenskih priseljencev, ki so prihajali z izrazito nacionalno opredeljenega območja Ilirske Bistrice, medtem ko so hrvaški in italijanski izhajali iz mešanih okolij in jim je bila bližja regionalna identiteta. V Jugoslaviji je bila slika drugačna: hrvaški in slovenski izseljenci iz Istre so gojili jugoslovansko zavest in bili politično angažirani v izrazito protifašistično in protiitalijansko usmerjenih emigrantskih organizacijah.

V zaključku (259-263) avtor izpostavlja jasne poteze in nekatera težko rešljiva vprašanja istrskega izseljevanja. Med prvimi so značilne pogojenost destinacij s poklicem izseljencev, zaradi česar so iz obalnih območij poti vodile v New York ali New Jersey, iz labinskega območja v rudarske revirje v Shamokinu, iz agrarnih območij sprva v Brazilijo, nato v industrijske centre in centre gradbenih dejavnosti itd. Med problematična vprašanja sodi kvantifikacija migracijskih gibanj, za katero ni na voljo ustreznih in dovolj primerljivih statistik, ne o obsegu ne o usmeritvah tokov. Avtorji se za to poslužujejo ocen, ki pa dajejo zelo različne rezultate. K jasnosti ne prispevajo niti podrobni viri kot na primer sezname priseljencev v Argentino, v katerih je avtor ugotovil velike vrzeli. Da ne govorimo o ponavljajočih se migracijah, kot tistih v Trst, in tistih, ki so spreminjale svoje cilje.

Avtor nadalje podčrtuje neustreznost nacionalnega pristopa pri opredeljevanju migracijskih procesov v Istri, prvič, ker je zaradi mešanih identitet težko razlikovati in tudi definirati prebivalstvo po narodni pripadnosti, in drugič, ker je tudi v času raznarodovanja med svetovnima vojnama izseljevanje potegnilo v svoj vrtinec tako slovensko in hrvaško kot tudi italijansko prebivalstvo. Problematično je ne nazadnje vprašanje vzrokov oziroma dejavnikov in motivacij, ki so botrovale izseljevanju. Te so bile po avtorjevem mnenju ves čas pretežno gospodarskega in socialnega značaja, čeprav

je po prvi vojni vstopila z vso silo v igro tudi politika. Teško pa je ugotavljati težo gospodarskih in političnih dejavnikov, ker so se ti med seboj prepletali. Sprašuje se, koliko so na primer veliki procesi proti Hrvatom in Slovencem ali etiopska vojna dejansko vplivali na povečanje izseljevanja in meni rajši, da je politično izseljevanje potekalo vseskozi in je predstavljalo minoritarni delež vsega izseljevanja. S prepletenostjo socialnih, gospodarskih in političnih dejavnikov se je mogoče strinjati, prav zaradi tega pa se po naše postavlja temeljno vprašanje, kaj razumemo s pojmom politično izseljevanje in ali je, poleg nacionalnih, tudi dihotomična klasifikacija po kategorijah politično-nepolitično pravi ključ za razumevanje dogajanja. Če je kot politično izseljevanje mišljeno tisto, ki je bilo pogojeno s političnim in nacionalnim preganjanjem (in že pri tem se postavlja vprašanje neposrednejših in bolj subtilnih oblik preganjanja), se nam zdi težko obravnavati na primer množično izseljevanje v Argentino konec dvajsetih let le kot gospodarski pojav. Motivacije izseljencev so bile nemara večinoma gospodarske, ni pa mogoče spregledati, da so za pojavom stale jasne politične namere italijanske države in ravno tako ne, da so izseljenci odhajali ne samo z mislijo na perspektivnejše gospodarske razmere, ampak tudi v želji po manj opresivnem življenjskem okolju. Strinjamo se potemtakem z avtorjem, da je razumevanje in nadaljnje osvetljevanje istrskega (podobno kot drugega) izseljevanja mogoče le s preseganjem stereotipnih pogledov in na podlagi izvirnih ter metodološko utemeljenih branj ter kontekstualizacij dogajanja.

Aleksej Kalc

Carlo Yriarte, *Istria. Il Golfo del Quarnero e le sue isole*, ed. Giovanni Santarossa, Pordenone: Edizioni Biblioteca dell'Immagine, 2014., 154 str.

Knjiga Charlesa Yriarteja o Istri, Kvarneru i njegovim otocima izišla je iz tiska u svibnju 2014. u izdanju izdavačke kuće Edizioni Biblioteca dell'Immagine, koja je pokrenula ponovno izdavanje Yriarteovih putopisa (2013. izišla je knjiga *Trieste*, a 2014. *Dalmazia* i *Montenegro* te knjiga koju prikazujemo). Charles (Carlo) Yriarte francuski je novinar, putopisac i publicist iz XIX. stoljeća. Zapise s njegova putovanja istočnom obalom Jadrana